

SOSIAALITYÖN KEHITTÄMINEN SULJETUSSA VANKILASSA

- KOKEMUKSIA SUKEVA-PROJEKTISTA -

Anne-Maarit Antikainen

SOSIAALITYÖN KEHITTÄMINEN SULJETUSSA VANKILASSA
- KOKEMUKSIA SUKEVA-PROJEKTISTA -

Vankilan sosiaalityön kehittämisprojektin (1.9.07-31.12.08) loppuraportti
Anne-Maarit Antikainen
Projektisosaalityöntekijä
Krits/Sukevan vankila

KRIMINAALIHUOLLON TUKISÄÄTIÖ
Raportteja 1/2008

ISBN 978-952-67170-0-5 (nid.)
ISBN 978-952-67170-1-2 (pdf)

© Kriminaalihuollon tukisäätiö ja tekijä 2008

www.krits.fi

Kopio Niini, Helsinki
2008

SISÄLLYSLUETTELO

SISÄLLYSLUETTELO.....	1
1. JOHDANTO	2
2. PROJEKTIN TAVOITTEIDEN TOTEUTUMISEN ARVIOINTIA.....	3
2.1 VAPAUTTAMISSUUNNITELMA (VAPSU)	3
2.1.1 ASUMINEN.....	4
2.1.2 SOSIAALITOIMEN PALVELUT	5
2.1.3 VELKA-ASIAT	5
2.1.4 TYÖLLISTYMINEN JA OPISKELU	6
2.1.5 OMAISET JA MUU SOSIAALINEN VERKOSTO	7
2.1.6 PÄIHDEKUNTOUTUS.....	8
2.1.7 VALVONTA	8
2.2. VERKOSTOTYÖ	8
2.3 VALVOTTU KOEVAPAUUS.....	11
3. ONGELMAT SIVIILISSÄ	12
4. KEHITTÄMISKOHTEET TULEVAISUUDESSA.....	13
5. POHDINTA: SOSIAALITYÖNTEKIJÄNÄ VANKILASSA.....	15
LIITTEET	18
Onnistunut koevapaus.....	18
Asunnonsaamisvaikeuksia	20
Verkostopalaveri	21

Loppuraportti 24.11. 2008
Vankilan sosiaalityön kehittämisprojekti
1.9.07-31.12.08
Anne-Maarit Antikainen
Projektisosiaalityöntekijä
Krits/Sukevan vankila

1. JOHDANTO

Syyskuussa 2007 Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits) ja Itä-Suomen aluevankila/Sukevan vankila tekivät kumppanuussopimuksen sosiaalityön palveluiden järjestämisestä Sukevan vankilassa. Tarkoituksena oli vakiinnuttaa Kritsin ja Sukevan vankilan välinen yhteistyö ja etsiä uusia yhteistyön toimintamuotoja sekä tarjota sosiaalityön palveluja Sukevan vankilassa. Projekti nimettiin sosiaalityön kehittämisprojektiksi ja projektisosiaalityöntekijäksi valittiin YTM Anne-Maarit Antikainen. Sopimuksen myötä Itä-Suomen aluevankila sitoutui ostamaan projektisosiaalityöntekijän kokopäiväisen työpanoksen.

Projektisosiaalityöntekijän tehtäväksi määriteltiin:

- 1) Uuden vankeuslain mukaisten vapauttamissuunnitelmien laatiminen ja ko. toimintamuodon vakiinnuttaminen osaksi vankilan toimintakulttuuria
- 2) Verkostotyön toteuttaminen ja kehittäminen
- 3) Osallistuminen valvotun koevapauden valmisteluun

Projektisosiaalityöntekijän työsuhde alkoi vuoden 2007 syyskuussa ja se päättyi suunnitellun mukaisesti vuoden 2008 lopussa. Projekti on otettu Sukevan vankilassa hyvin vastaan ja sen on nähty hyödyttävän sekä vankeja että henkilökuntaa. Projektin lähestyessä loppuaan ovat projektille asetetut tavoitteen lähes kokonaan täyttyneet ja projektisosiaalityöntekijän työ on siirtynyt osaksi muiden vankilan työntekijöiden työskentelyä. Projekti on siis onnistunut tekemään itsensä tarpeettomaksi, minkä vuoksi sen päättäminen vuodenvaihteeseen on perusteltua.

Vapauttamissuunnitelmien laadinnan, verkostotyön ja koevapauksien valmistelun lisäksi tässä raportissa käsitellään vankilasosiaalityön haasteita vangin vapautuessa siviiliin, esitetään vankilan sosiaalityön kehittämisen kohteita ja kuvataan aloittelevan sosiaalityöntekijän arkea vankilassa. Raportin lopussa on kolme tapauskuvausta, jotka antavat kuvaa vangin ja sosiaalityöntekijän haasteista vapautteen siirryttäessä.

Vapauttamissuunnitelmien laatiminen käynnistyi nopeasti, vaikka ensimmäisen puolen vuoden aikana jouduttiinkin tekemään jonkin verran rajauksia asiakaskuntaan suuren vankimäärän vuoksi. Loppujen lopuksi projektisosiaalityöntekijän asiakkaiksi ohjautuivat yli puolen vuoden tuomiota suorittavat, joiden kanssa tehtävä työ on pitkäjänteistä ja suunnitelmallista. Vapautumissuunnitelmien laatiminen on asiakastyötä, jossa vangin kanssa yhdessä mietitään, mitä tukitoimia hän tarvitsisi siviiliin ja mitä asioita voidaan hoitaa jo vankeusaikana. Vapautumiseen liittyy useimmiten asumiseen, toimeentuloon, velkoihin, työhön, päihdekuntoutukseen, perheeseen tai valvontaan liittyviä huolenaiheita ja järjestelyjä. Projektisosiaalityöntekijä on työsuhteensa aikana ehtinyt laatia ja päivittää kaiken kaikkiaan noin 230-240 vapauttamissuunnitelmaa.

Verkostojen kehittämistyö palvelee sekä vankia että viranomaisia. Vapautuvan vangin kannalta on tärkeää, että viranomaisverkostot tietävät jotain hänen tilanteestaan ja osaavat tukea häntä erilaisissa siviilielämään liittyvissä asioissa. Vangin sitoutumista yhteistyöhön lisää se, että hän on tavannut vaikkapa valvojansa jo vankeusaikana tai että hän itse on keskustellut henkilökohtaisesti siviilissä tulevaisuudessa kohtaamiensa viranomaisten kanssa. Työntekijöiden näkökulmasta vankilassa tehtävän vapauttamistyön kannalta on tärkeää kehittää mahdollisimman monipuolisia yhteistyöverkostoja, jotta vangin asioiden hoitaminen olisi sujuvaa ja ammattilaiset tuntisivat mahdollisimman hyvin toistensa työtä. Keskeisiä yhteistyökumppaneita siviilissä ovat Kriminaalihuoltolaitos, kuntien asunto- ja sosiaalitoimet, työvoimahallinto, velkaneuvojat, seurakunnat, päihdekuntoutusyksiköt sekä Jyväskylässä ja Iisalmessa toimiva Kriminaalihuollon tukisäätiön Jyväskylä-projekti.

Työssään sosiaalityöntekijä pyrkii aina hahmottamaan mahdollisimman hyvin vapautuvan vangin kokonaistilanteen ja luomaan siltoja vankeudesta vapauteen. Työn tarkoituksena on helpottaa vapautuvien palaamista yhteiskuntaan, luoda tukiverkosta, varmistaa palvelujen saatavuutta ja motiivoida asiakas jatkamaan vankilassa aloitettua työskentelyä, jotta hänen elämäntilanteensa vakiintuisi ja tasapainottuisi. Tärkeiksi on koettu myös päihde- ja perheasioita koskevat yksilökeskustelut. Vangit ovat kokeneet asioinnin projektisosiaalityöntekijän kanssa pääasiassa positiivisesti ja useimmat ovat todenneet saaneensa paljon tukea vapautumiseensa ja elämänhallintaansa. Sekä Kriminaalihuollon tukisäätiön että Sukevan vankilan johto ovat puolestaan voineet seurata projektisosiaalityöntekijän työskentelyä muun muassa kuukausiraporteista.

Koevapauden valmistelu

Kokemukset koevapauteen valmennuksesta jäivät tässä projektissa vielä vähäisiksi, koska toiminta oli vasta käynnistymässä. Jatkossa koevapauteen pääsevien määrä tulee voimakkaasti lisääntymään ja sitä myöten työn kohteeksi tulee entistä haasteellisempia tapauksia. Toimiva verkostotyö siviiliin tulee entistä vaativammaksi, samoin vangin valmennus koevapauteen.

2. PROJEKTIN TAVOITTEIDEN TOTEUTUMISEN ARVIOINTIA

2.1 VAPAUTTAMISSUUNNITELMA (VAPSU)

Vankilassa projektisosiaalityöntekijän keskeisenä työtehtävänä oli käynnistää uuden vankeuslain mukainen vapautumistyöskentely vapauttamissuunnitelmien muodossa. Vapautumistyöskentelyssä tärkeää on kasvattaa asiakkaan omaa motivaatiota asioidensa hoitamiseen sekä varmistaa mahdollisimman kattava peruspalvelujen saatavuus siviilissä. Palveluasiointissa onnistuminen ja toimiva yhteistyö viranomaisten kanssa edesauttaa merkittävästi asiakkaan elämänmuutosta ja vähentää näin ollen myös riskiä syyllistyä uusintarikollisuuteen. Vapauttamissuunnitelma ja vapauttamistyö muodostavat kokonaisuuden, joka koostuu muun muassa asumista, toimeentuloa, työtä/opiskelua, sosiaalista verkostoa, päihde- ja mielenterveyskuntoutusta sekä valvontaa koskevista asioista.

Vapauttamissuunnitelma laaditaan yhteistyössä vankilan eri työntekijöiden kanssa, vaikka kokonaisvastuun projektin aikana kantaa sosiaalityöntekijä. Tulevaisuudessa vapauttamissuunnitelmien koordinoiminen siirtyy vankeinhoitoesimiesten tehtäväksi ja he ohjaavat asiakkaat tarpeen mukaan sosiaalityöntekijöiden, opinto-ohjaajan, päihdeohjaajien tai pastorin palvelujen piiriin. Jossakin vaiheessa huomattiin, että asiakkaan saa sitoutumaan paremmin vapauttamissuunnitelman tekemiseen, jos hänelle annetaan ensimmäisellä tapaamiskerralla lomake, johon hän itse saa kirjoittaa tarpeensa vapautumisensa suhteen. Asiakkaat täyttävät lomakkeen yleensä huolella ja niistä on noussut selvästi esille kunkin asiakkaan henkilökohtaiset tarpeet. Tällaisen työskentelyn kautta suunnitelmasta tulee asiakkaan suunnitelma ja hänen yksilöllisyytensä tulee huomioitua paremmin. Eräs asiakas totesi itse tekemästään suunnitelmasta: ”Tää on hyvä, kun itsekin joutuu pohtimaan näitä asioitaan tarkemmin, eikä vaan siten, että työntekijä sanoo, mitä mulle pitää tehdä!”

Vapauttamissuunnitelman työstäminen olisi hyvä aloittaa noin puoli vuotta ennen vapautumista, mutta alle puolen vuoden tuomiolaisten kohdalla tämä ei luonnollisestikaan ole mahdollista. Näiden niin sanottujen lyhyttuomiolaisten kanssa vapautumisen suunnitteleminen käynnistetään mahdollisimman pian vankilaan saapumisen jälkeen. Koska Sukevan vankilassa toimii nykyisin kolme sosiaalityöntekijää, katsottiin järkeväksi muodostaa asiakasjako siten, että vankilan kaksi varsinaista sosiaalityöntekijää hoitavat osastojen normaalia sosiaalityötä ja laativat mahdollisuuksiensa mukaan vapauttamissuunnitelmat alle kuuden kuukauden tuomiolaisille. Näin ollen projektisosiaalityöntekijä on voinut keskittyä työskentelemään niin sanottujen pitkätuomiolaisten ja heidän vapauttamis-

suunnitelmiensa kanssa. Käytännössä työnjako on usein liukuva ja kaikki sosiaalityöntekijät hoitavat asiakkaiden vankeusaikaisia sosiaaliasioita. Projektisosiaalityöntekijän toimenkuvaan kuului lisäksi verkostoituminen eri toimijoiden kanssa ja yhteistyökumppaneiden löytäminen helpottamaan asiakkaiden siviilielämään siirtymistä.

Vapautumistyöskentely on usein käytännön työskentelyä, esimerkiksi aikojen varaamista, asunnon etsimistä, velkojen selvittämistä ja valvonnan järjestämistä. Tällainen työskentely edellyttää työntekijältä lähinnä käytännön tietoja ja taitoja sekä yhteystietoja ja verkostotyöstentelyä. Toisaalta vapautumistyöskentely on myös paljon muuta ja oikeastaan vaativampaa onkin asiakkaan motivoiminen sekä muu psyykkinen työskentely ja tukeminen. Työssä tarvitaan koko ajan sekä käytännöllistä että psyykkistä työskentelyotetta, sillä ilman toista toinenkaan ei yleensä toteudu ja silloin vapautumistyöskentely jää puutteelliseksi. Työntekijän näkökulmasta saattaa olla helpompaa ja nopeampaa hoitaa niin sanottuja käytännön asioita, mutta usein asiakas kaipaa myös aikaa, kuuntelemista ja psyykkistä tukea.

2.1.1 ASUMINEN

Monilla asiakkailla suurin huolenaihe on asunnottomuus. Vuokrasuhde on ehkä irtisanottu pitkän vankeustuomion vuoksi tai asukas on saanut hädän ennen vankilaan tuloaan asumishäiriöiden tai maksamattomien vuokrien takia. Useimmat asunnottomat vangit tuovat esille sen tosiasian, että ilman asuntoa esimerkiksi työpaikan saaminen ja lasten tapaaminen on paljon vaikeampaa. Lisäksi esille tulee se toivottomuus, että jos asuntoa ei ole, niin tulee majoituttua kavereiden nurkkiin, jolloin retkahtaminen päihteisiin on helpompaa. Tätä kehitystä seuraa usein myös retkahtaminen uuteen rikoskierteeseen. Aiemmistä tapahtumista, esimerkiksi asunnon tuhoamisesta tms., huolimatta moni asiakas tuntuu vilpittömästi uskovansa hoitavansa asumisen tällä kertaa kunnolla ja rauhoittavansa kotinsa turhalta juhlinnalta yms.

Asunnon saaminen on monen kohdalla kuitenkin hyvin vaikeaa ja valitettavasti edelleen vapautuu useita vankeja asunnottomina. Asunnon saamista vaikeuttavat muun muassa vuokratästit, hädät, pienten asuntojen kova kysyntä sekä asiakkaan maine varsinkin pienillä paikkakunnilla. Vaikka häiriöt luottotiedoissa eivät saisikaan olla varsinainen este asunnon saamiselle ja vuokratästien hoitamiseen pitäisi tarjota mahdollisuus, ovat ulosotossa näkyvät tiedot veloista edelleen yksi merkittävin este vankilasta vapautuvien asunnon saamiselle.

Liite: Tapauskuvaus 2.

Verkostoyhteistyö asuttamisen yhteydessä tulee esille ensinnäkin vuokravälittäjien kanssa työskennellessä. Sosiaalityöntekijä joutuu kartoittamaan sen kunnan vuokravälittäjät, johon asiakas haluaa asettua vapautumisensa jälkeen. Kotikunnan sosiaalitoimen kanssa on keskusteltava vuokratästien maksamisesta ja mahdollisen uuden kotikunnan kanssa mahdollisuudesta avustaa vuokranmaksussa. Vankeusaikana vanki ei saa muuttaa kirjojaan uuteen kuntaan, vaan hänen on pysyttävä vapautumisensa saakka sen kunnan asiakkaana, jossa hän on ollut kirjoilla vankilaan tullessaan. Vuokra-asumisen lisäksi asumisvaihtoehtona voi olla myös tuettu asuminen, johon kovin moni asiakas ei kuitenkaan haluaisi todellisen tai kuvitellun kontrollin pelossa. Yleisten asunnonvälittäjien lisäksi vuokra-asuntoja voidaan hakea myös yksityisiltä vuokranantajilta lehti-ilmoitusten perusteella tai esimerkiksi seurakunnilta, joilla on monilla paikkakunnilla syrjäytyneille tai muutoin vaikeassa elämäntilanteessa oleville varattuja asuntoja. Valitettavasti näissä asunnoissa vaihtuvuus on kuitenkin pieni ja asunnot yleensä täynnä.

Asuntoasioiden yhteydessä esille nousevat myös asumistukiasiat. Jos asiakkaalla on lyhyt tuomio ja vuokra-asunto säilyy siviilissä vankeusajan, esimerkiksi sosiaalitoimen hoitaessa vuokranmaksun, voi asiakas saada asumistukea puolen vuoden ajan, vaikka onkin vankilassa. Puolen vuoden vankeustuomion jälkeen asumistuki katkeaa ja tukea on anottava uudelleen siviilissä. Tällöin myös sosiaalitoimi yleensä lopettaa vuokran omavastuuosuuden maksamisen. Jos asiakas haluaa tästä huolimatta säilyttää jo olemassa olevan asuntonsa, hän useimmiten ottaa jonkun tuttavansa siihen alivuokralaiseksi tai anoo sijoitusta avolaitokseen saadakseen enemmän tuloja ja voidakseen hoitaa vuokranmaksun vankilasta käsin. Niiden kohdalla, joille asumistukea ei ole vielä tullut, mutta jotka saavat vuokra-asunnon vankeusaikana, valmistellaan asumistuen hakeminen vankilasta käsin.

2.1.2 SOSIAALITOIMEN PALVELUT

Vankeusaikana sosiaalityöntekijä pyrkii yhteistyössä asiakkaansa kanssa pitämään säännöllisesti yhteyttä asiakkaan kotikunnan sosiaalitoimeen ja varmistamaan palvelujen saatavuuden myös vapautumisen jälkeen. Asiakkaan luvalla vapauttamissuunnitelma lähetetään sosiaalitoimeen ennen vapautumista, jotta kunnan sosiaalityöntekijä saisi kuvan siitä, mitä vankilassa on tehty ja mistä pitäisi jatkaa siviilissä.

Vapauduttuaan asiakas tarvitsee yleensä ensimmäiselle siviilikuukaudelle toimeentulotukea, jota haetaan kirjallisella hakemuksella noin kuukausi ennen vapautumista. Koska asiakkaan elämäntilanne voi muutenkin olla sekava, on sosiaalityöntekijän tavoitteena yleensä saada asiakkaalle aika omalle sosiaalityöntekijälleen joko vapautumispäivälle tai mahdollisimman pian vapautumisen jälkeen. Useimmissa kunnissa tarve vankilasta vapautuvan asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaiselle kartoittamiselle ymmärretään, mutta joidenkin paikkakuntien sosiaalitoimen kanssa ollaan törmätty ongelmiin nimenomaan ajanvarausasioissa. Näissä kunnissa asiakas tunnetaan usein jo monen vuoden takaa ja ajanvaraus katsotaan tarpeettomaksi. Vankilan sosiaalityöntekijän yrittäessä varata aikaa, saattaa kunnan sosiaalityöntekijä todeta: ”Kyllä se täällä tunnetaan ja riittää, että postitatte toimeentulotukihakemuksen, niin rahat maksetaan asiakkaan tilille.”

Myös asiakkaiden taholta voi tulla vastustusta ajanvarausasioissa. Usein tämä johtuu siitä, että välit sosiaalitoimeen ovat huonot ja sosiaalitoimessa asioidessa hermot pettävät. Aggressiivisesta käytäytymisestä seuraa puolestaan uusia ongelmia. Monet asiakkaista myös ajattelevat, että he voivat vapauduttuaan kävellä noin vain sosiaalitoimeen ja vaatia asuntoa, toimeentuloa, lasten tapaamisia jne. Vapautumisen suunnittelussa pyritään huomioimaan myös nämä näkökohdat ja luomaan keskusteluyhteys sosiaalitoimeen välien parantamiseksi. Jos asiakas antaa luvan postittaa vapauttamissuunnitelma omalle sosiaalityöntekijälleen, voi yhteinen sävel löytyä helpommin, kun nähdään, että asiakas on työskennellyt siviiliasioidensa kanssa myös vankeusaikana. Asiakkaita pyritään opastamaan myös asioimisessa ja korostamaan ajanvarauksen tärkeyttä sekä keskustelemaan mahdollisista ongelmatilanteista.

2.1.3 VELKA-ASIAT

Monien vankien taakkana ovat vapautumisvaiheessa myös velat ja niiden hoitaminen. Vankeinhoitolaitos on tämän vuoden aikana pyrkinyt kiinnittämään entistä enemmän huomiota vankien velkasioiden hoitoon ja näin ollen myös Sukevan vankilassa sosiaalityöntekijät ja ohjaajat pyrkivät opastamaan asiakkaitaan näiden velka-asioissa.

Velka-asioiden selvittely aloitetaan tilaamalla kooste asiakkaan velkatiedoista. Yleensä yhteyttä otetaan tässä vaiheessa ulosottoon, oikeusrekisterikeskukseen, verovirastoon, isompiin perintätöimistöihin sekä Suomen Asiakastietoon. Velkatietojen saavuttua asiakas tutustuu rauhassa velkatilanteeseensa ja keskustelelee siitä työntekijän kanssa. Velkoja lasketaan yhteen ja kartoitetaan, ketkä ovat velkojia. Tärkeää on pyrkiä myös selvittämään, milloin velat vanhenevat.

Varsinkin alkuvaiheessa velka-asioiden selvittely koettiin työntekijöiden keskuudessa hankalaksi, sillä kokemusta tai koulutusta ko. asioiden selvittelyyn ei juuri kenelläkään ollut. Vähitellen asioista on otettu kuitenkin selvää ja tutustuttu muun muassa Iisalmen velkaneuvojan työhön. Hän on opastanut työntekijöitä siinä, miten velka-asioita voidaan selvittää vankeusaikana. Tiedon lisääntyessä myös varmuus osaamisesta ja mahdollisuuksista hoitaa velka-asioita on kasvanut.

Asiakkaista suurin osa on halukas saamaan selville velkatilanteensa ja kartoittamaan mahdollisuuksia velkojen hoitamiseksi. Vaikka monet vangit vapautuvatkin yhteiskuntaan työttöminä, on velka-asioita hyvä selvittää jo vankeusaikana. Vankeusaikana annetun opastuksen ja tuen ansiosta asiakas osaa paremmin hakea apua asioiden selvittelyyn myös siviilissä, ja tärkeää on jo se, että hän kiinnostuu asioistaan ja motivoituu hoitamaan niitä saadakseen tulevaisuudessa esimerkiksi asunnon tai voidakseen mennä niin sanottuihin rehellisiin töihin. Toisaalta aina löytyy myös niitä, joita velka-asioiden järjestely ei kiinnosta ja jotka eivät halua edes saada selville velkojensa määrää.

Pyrkimyksestä hoitaa vankien velka-asioita jo vankeusaikana on tullut hyvää palautetta muun muassa ulosottomiehiltä ja kuntien velkaneuvojilta. Asia nähdään tärkeänä ja siviilistä ollaan pääsääntöisesti valmiita tulemaan paljonkin vastaan, jotta asiakas saisi velkansa hoidettua. Monia asiakkaita helpottaa ja innostaa tieto, että työttömyydestä tms. huolimatta heidänkin veloilleen voidaan tehdä jotain ja siviilissäkin on viranomaisia, jotka ovat halukkaita heidän kanssaan näitä asioita selvittämään. Valitettavasti vastaan on tullut myös kuntia, joista asiakkaillemme ei anneta edes aikaa velkaneuvojille, elleivät he ole olleet töissä kahta vuotta ja elä säännöllisillä palkkatuloilla. Tällainen suhtautuminen luonnollisesti harmittaa sekä asiakasta että hänen asioitaan vankilassa hoitavaa työntekijää.

2.1.4 TYÖLLISTYMINEN JA OPISKELU

Pitkän siviilityöttömyyden ja vankeusajan jälkeen siirtyminen suoraan työelämään ja pitkiin työpäiviin voi olla tavoitteena epärealistinen. Vankilasta vapautuneen asema työmarkkinoilla ei ole useinkaan kovin hyvä ja ongelmat fyysisessä tai psyykkisessä terveydessä vaikeuttavat muutoinkin normaaliin arkielämään siirtymistä. Usein työllistymisaikeiden kohdalla törmätään myös työkokemuksen tai koulutuksen puutteeseen.

Vapautuvan vangin on ilmoitauduttava heti vapauduttuaan työvoimatoimistoon työttömäksi työnhakijaksi tai jos vapautuva on Työvoiman palvelupisteen asiakas, tulee hänelle varata aika sinne. Ensimmäisen työttömyyskorvauksen asiakas saa yleensä vasta kuukauden kuluttua ilmoittautumisestaan työvoimatoimistoon eli ensimmäiselle siviilikuukaudelle hän tarvitsee myös toimeentulotukea. Jos asiakkaalla on tarvetta työkyvynarviointiin tai eläkeselvittelyihin, varataan hänelle aika siviiliin sille työntekijälle tai toimijataholle, joka selvittelyt on aloittanut tai joka voi ne aloittaa.

Useimmiten vapautuvan vangin kohdalla työelämään sopeutuminen aloitetaan esimerkiksi kuntouttavana työtoimintana, jossa hän voi suorittaa erilaisia työkokeiluja ja -harjoitteluja sekä keskustella ohjaajien kanssa tulevaisuuden työllistymis- tai opiskelumahdollisuuksistaan. Osa asiakkaistani haluaa myös hakeutua suoraan jollekin työvoimatoimiston kurssille ja tällöin etsitään yhdessä työvoimahallinnon sivuilta sopivaa kurssia.

Suurin osa asiakkaista haluaisi työllistyä tai saada päiviinsä ainakin jotain järkevää tekemistä. Tämä romuttaa ainakin osittain monien ihmisten mielikuvan vankilasta vapautuvasta työn vieroksujasta, jolle töitä olisi tarjolla, mutta jota työnteko ei kiinnosta. On totta, että vapautuva kohtaa monia ongelmia myös työllistymisasioidissa ja voi turhautua vastoinkäymisistä, mutta vain harvat toteavat suoraan, etteivät halua töitä, vaan ovat tyytyväisiä elämäänsä esimerkiksi toimeentulotuen varassa.

Vapautumista ja sen jälkeistä työllistymistä silmälläpitäen vankeja yritetään aktivoida vankeusaikana vankilan työ- tai kurssitoimintaan. Sukevalla vangeilla on mahdollisuus toimia metalli- ja puuverstaalla, koristeveistossa, valmentavassa ja ohjaavassa koulutuksessa, puu- tai tekstiilitöissä, ATK:ssa, perus- tai lukio-opetuksessa, sisätöissä esimerkiksi siivoojana tai remontti- sekä kuntoutusryhmässä. Toiminnan tarkoituksena on ylläpitää toimintakykyä vankeusaikana sekä motivoida työllistymään vankeuden jälkeen. Olisi tärkeää, että asiakkaat saisivat em. toimintojen kautta myös onnistumisen kokemuksia ja päiviin muodostuisi tietty arkirytm. Monet ovat siviilissä tottuneet valvomaan yöt ja nukkumaan päivät, jolloin työtoimintaan tms. osallistuminen vankilassa edesauttaa myös normaalin vuorokausirytmien syntymistä ja lisää tätä kautta myös fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia.

2.1.5 OMAISET JA MUU SOSIAALINEN VERKOSTO

Miehen ollessa vankilassa suorittaa myös perhe ja muut omaiset omaa ”tuomiotaan”. Vastuu arjesta ja lapsista jää puolisolle, jonka taakkana voivat olla käytännön arkiasioiden lisäksi myös häpeä puolison rikoksesta ja vankilassaolosta. Tämä korostuu varsinkin pienillä paikkakunnilla. Vapautuminen on yleensä kauan kaivattu ja odotettu tapahtuma, mutta joskus siihenkin sisältyy pelkoja, paineita ja kriisin aineksia.

Sosiaalityöntekijä joutuu useimmiten tukeutumaan vain vangin kuvaukseen perhetilanteestaan. Perhetyö Sukevan vankilassa on vasta hakemassa muotoaan ja tällä hetkellä se käsittää lähinnä valvotut tai valvomattomat tapaamiset vangin ja hänen omaistensa kesken. Vain harvoin sosiaalityöntekijä on suoraan yhteydessä esimerkiksi vangin puolisoon tai vanhempaan. Sen sijaan sosiaalityöntekijälle voi tulla siviilistä soittoja, joissa toivotaan miehen pikaista yhteydenottoa tai haluttaisiin tietoja pojan tilanteesta vankilassa. Näissä tilanteissa työntekijä joutuu tuomaan esille salassapitovelvoitteensa ja niiden tuomat rajoitukset, mikä aiheuttaa yleensä mielipahaa ja harmistumista omaisessa. Aina silloin tällöin tulee myös yhteydenottoja, joissa nainen ilmoittaa saaneensa tarpeekseen ja lopettaneensa suhteen mieheen tai vanhemmat ovat väsyneitä poikansa edesottamuksiin ja pyytävät, että heidän yhteystietonsa poistettaisiin vangin tiedoista.

Yhteistyömahdollisuuksista omaisten kanssa keskustellaan vankilan työntekijöiden palaverissa paljon ja usein herää huoli perheen jaksamisesta. Pahalta omaisten puolesta tuntuvat myös vangin työntekijän luota soittamat puhelut, joissa mies vaatii esimerkiksi rahaa äidiltään tai toimii muuten itsekkäästi omaisiaan kohtaan. Näissä tilanteissa työntekijä pyrkii keskustelemaan asiakkaansa kanssa hänen käyttäytymisestään ja avaamaan hänelle omaisten tilannetta siviilissä. Henkilökohtaisten keskustelujen lisäksi mietinnässä ovat olleet myös läheisneuvonpitojen, perheleirien sekä parisuhdekurssien järjestäminen. Jyväällä-projektin myötä omaisille on saatu enemmän tukea, ja omaistyöntekijä Laura Pöyhösen kanssa olemme keskustelleet mahdollisuudesta, että hän tulisi kertomaan työstään vangeille, jotta nämä voisivat viedä tietoa eteenpäin omaisilleen.

2.1.6 PÄIHDEKUNTOUTUS

Suurimmalla osalla vankilassa olevista vangeista on jonkinlainen päihdeongelma, ja päihdekuntoutus tulisi aloittaa mahdollisuuksien mukaan hyvissä ajoin vankeusaikana. Sukevan vankilassa toimii kaksi päihdetyön ohjaajaa, mutta monet vangeista käyvät läpi päihdeasioitaan myös sosiaalityöntekijän kanssa. Olemme järjestäneet myös yhteisvastaanottoja, joissa asiakkaan lisäksi ovat läsnä sosiaalityöntekijä ja päihdeohjaaja yhtä aikaa. Tällöin asiakkaan tilanteesta saadaan yleensä kattavampi kuva, ja mahdollisia päihdekuntoutuspolkuja siviiliin voidaan selvittää tehokkaammin erilaiset sosiaaliset ja terveydenhuollolliset seikat huomioiden.

Tavoitteena olisi, että asiakas saataisiin sitoutettua jatkamaan päihdekuntoutusta myös siviilissä, ja useimmiten tämä tavalla tai toisella onnistuu. Mukaan mahtuu kuitenkin myös niitä, jotka vapautumisen lähestyessä unohtavat kaikki päihdeittömyyteen liittyvät tavoitteensa, eivätkä halua jatkokuntoutusta siviiliin. Motivoituneimpia päihdekuntoutuksen jatkumiseen siviilissä ovat ne, joilla on ollut toimiva asiakassuhde esimerkiksi kunnallisiin päihdepalveluihin jo ennen vankilaan tuloa. Omaan työntekijään on näin ollen helppoa olla yhteydessä myös vankeusaikana. Päihdekuntoutuksen jatkoa siviiliin toivotaan myös silloin, jos vankilassa on sitouduttu säännölliseen päihdekuntoutukseen tai jos vanki on tavannut vankeusaikanaan esimerkiksi Jyväällä-projektin päihdepalvelusäätiön työntekijää ja saanut tietoa erilaisista päihdekuntoutuksen mahdollisuuksista.

2.1.7 VALVONTA

Yhteistyö Kriminaalihuoltolaitoksen kanssa on vankilan sosiaalityöntekijälle välttämättömyys. Jos vangilla on vapautuessaan jäljellä yli vuoden kestävä ehdonalaisessa suoritettava jäännösrangaistus tai asiakas on tehnyt rikoksensa alle 21-vuotiaana, määrätään hänet vapautumisen jälkeiseen valvontaan. Valvonnan toteuttamisesta vastaa Kriminaalihuoltolaitos, ja tavoitteena olisi, että vankilan sosiaalityöntekijä valmistelisi asiakkaan vapautumista jo hyvissä ajoin yhdessä KHL:n kanssa. Valvonnan tarkoituksena on tarjota vapautuneelle sekä tukea että kontrollia.

Sukevan vankilassa käy säännöllisesti KHL:n paikallisedustaja kertomassa valvontaan määrätyille asiakkaille valvonnan sisällöstä, säännöistä, tapaamisista yms. Lisäksi hän luovuttaa ennen vapautumista asiakkaalle valvontasuunnitelman, mikäli tämän oma valvoja ei syystä tai toisesta voi saapua vankilalle. KHL on mukana myös silloin, jos vanki hakee koevapautteen ja hänelle määrättäisiin valvonta varsinaisen vapautumisen jälkeen.

Yhteistyö KHL:n kanssa on toiminut hyvin, ja Sukevalla käy säännöllisesti KHL:n Iisalmen paikallistoimiston työntekijä tapaamassa valvontaan vapautuvia vankeja. Kriminaalihuoltotyöntekijän jututtaessa vankia paikalla on ollut myös se vankilan sosiaalityöntekijä, joka tuntee vangin parhaiten ja joka valmistelee hänen vapautumistaan. Tarvittaessa paikalla on voinut olla myös vankilan päihdetyöntekijä. Kuopiolaiset valvojat ovat pääsääntöisesti käyneet itse tapaamassa valvottavia, mutta pitkien matkojen vuoksi muiden paikkakuntien valvojien vierailut vankilalla ovat harvinaisia. Yhteistyö on näin ollen jäänyt satunnaiseksi ja keskittynyt Kuopion ja Iisalmen kriminaalihuoltotyöntekijöiden kanssa tehtävään yhteistyöhön.

2.2. VERKOSTOTYÖ

Vangin asioiden mahdollisimman sujuvan käsittelyn ja päällekkäisen työn välttämiseksi vankilan työntekijöiden välinen yhteistyö on välttämätöntä. Vaikka työntekijät tekevät asiakkaiden kanssa paljon yksilötyötä, teemme myös paljon henkilökunnan välistä verkostoyhteistyötä. Verkostoitumi-

nen vankilan sisällä palvelee sekä vankia että työntekijöitä. Työntekijöille yhteistyön lisäämisestä koitua etu näkyy muun muassa päällekkäin tehtävän työn vähenemisenä, parempana työssä jaksamisena sekä ymmärryksen lisääntymisenä muita ammattiryhmiä ja heidän työtään kohtaan. Vangille työntekijöiden tehokas tiimityö puolestaan lisää luottamusta työntekijöihin, sitoutumista pitkäjänteiseen vankeusaikaiseen työskentelyyn sekä kokemusta siitä, että hänen asioidensa hoitamiseen panostetaan.

Sukevan vankilassa henkilökunnan välinen yhteistyö on selvästi lisääntynyt ja siitä koituvat hyödyt on tunnustettu ja tunnustettu. Sukevan vankilassa kuntouttavaa työtä tekee kolme sosiaalityöntekijää (projektisosiaalityöntekijä mukaan lukien), opinto-ohjaaja, pastori, kaksi päihdeohjaajaa, kolme erilaisiin ohjelmiin erikoistunutta erityisohjaajaa, liikunnan ohjaaja sekä kolme kuntoutustoiminnan ohjaajaa. Lisäksi yhteistyötä tehdään tarpeen mukaan työtoiminnasta vastaaviin ylityönjohtajiin, virastotyöntekijöihin, vankilan esimiehiin sekä vankilan terveydenhuoltoon. Suuren yhteistyöryhmän muodostavat myös vartijat ja vankeinhoitoesimiehet, joiden kanssa tehtävä yhteistyö on luonnollisesti päivittäistä ja välttämätöntä.

Yhteistyö ja vankilan sisäinen verkostoituminen näkyy muun muassa viikoittaisissa osastokokouksissa, joissa keskustellaan esimerkiksi ajankohtaisista asioista, työntekijöiden mielissä olevista kysymyksistä sekä joistain haastavista asiakastapauksista. Samalla palaverit ovat mahdollisuus vaihtaa kuulumisia työntekijöiden välillä. Yhteistyö yksittäisten työntekijöiden välillä on monipuolista ja vaihtelevaa. Paljon riippuu työntekijöistä itsestään, miten paljon he kokevat tarvitsevansa tukea työhönsä verkostotyön kautta ja miten paljon he haluavat sitä tehdä. Tosin joissakin asiakastapauksissa yhteistyö on välttämättömyys, eikä riipu työntekijän halukkuudesta yhteistyöhön.

Sosiaalityöntekijöiden välinen yhteistyö toimii nykyisin hyvin ja asiakaskunta on saatu jaettua toimivasti. Sosiaalityöntekijää hänen työssään tukevat hyvin paljon erityisohjaajat, jotka tekevät sosiaalityön kaltaista asiakastyötä. Päihdeohjaajien kanssa on pidetty muun muassa yhteisiä asiakasintuntoja käsiteltäessä vapauttamissuunnitelman päihdeosiota. Vankeinhoitoesimiesten kanssa sosiaalityöntekijä puolestaan tekee yhteistyötä esimerkiksi tulohaastattelussa ja valvotun koevapauden suunnittelussa. Paljon arvokasta informaatiota tulee myös opinto-ohjaajalta, pastorilta, vartijoilta sekä työnjohtajilta. Yhteistyö vankilan terveydenhuollon kanssa on ollut salassapitosäännösten ja muiden organisaatiokysymysten vuoksi haasteellisempaa, mutta toivottavasti yhteistyömuotoja ja -käytäntöjä saadaan kehitettyä tulevaisuudessa toimivammiksi.

Vangin suostumuksella yhteistyötä tehdään mahdollisimman paljon myös kotikuntaan ja niihin viranomaisiin tai kolmannen sektorin toimijoihin päin, jotka voivat tarjota asiakkaan tarvitsemia palveluja vapautumisen jälkeen. Tärkeimpiä yhteistyötahoja ovat muun muassa asuntotoimistot ja muut vuokranvälittäjät, seurakunnat, sosiaalitoimistot, lastensuojelu ja lastenvalvojat, velkaneuvojat ja ulosotto, työvoimatoimistot ja Työvoiman palvelupisteet, erilaisten koulutusten tarjoajat, mielen-terveystyöntekijät, päihdekuntoutuslaitokset ja avopuolen päihdepalvelut sekä kriminaalihuolto-työntekijät.

Yhteistyö ja verkostoituminen niin vankilan sisä- kuin ulkopuolellakin vähentävät päällekkäistä työtä ja yksittäisen työntekijän työtaakkaa, helpottavat asiakkaan siviiliin siirtymistä ja palveluihin sitoutumista sekä tarjoavat eri toimijoille ja asiakkaalle itselleen paremman kokonaiskuvan hänen tilanteestaan ja tarvittavista palveluista. Verkosto- ja viranomaispalavereissa asiakkaan tilannetta saadaan selkiytettyä ja sopiminen eri toimijoiden vastuista on helpompaa. Kokoonnuttaessa yhteen kaikki tahot saavat asioista saman ja yhtäaikaisen tiedon ja pysyvät niin sanotusti ”kärriillä”. Asioihin voidaan löytää näin myös uusia ratkaisuvaihtoehtoja ja eri mielipiteet avaavat uusia näkökulmia asiakkaan tilanteeseen.

Asiakkaan kannalta ihannetilanne olisi sellainen, että hän voisi tutustua siviilissä kohtaamiinsa viranomaisiin jo vankeusaikana esimerkiksi verkostopalaverissa. Tutustuminen on tärkeää, jotta asiakas ja viranomaiset tietävät, millaisten asioiden kanssa ollaan tekemisissä ja millaisia tarpeita tai odotuksia eri osapuolilla on. Usein asiakkaalla on paljon ennakkoluuloja viranomaisia kohtaan ja asiointi on voinut olla jopa aggressiivista. Vankeusaikana tapahtuvien kontaktien ja palaverien aikana vanhoja epäselvyyksiä ja stereotyyppistä ajattelua, esimerkiksi ”Minua kohdellaan aina epäoikeudenmukaisesti”, voidaan selvittää ja vähentää.

Verkostoitumisen ja verkostopalaverien myötä asiakkaan niin sanottua juoksuttamista luukulta toiselle saadaan jonkin verran vähennettyä, ja asiakkaan ei tarvitse kertoa samoja asioita moneen kertaan. Yleensä asiakassuhde muuttuu myös joustavammaksi, ja asiakas saadaan sitoutumaan paremmin yhteistyöhön, kun viranomainen saa kasvot ja asiakkaalle syntyy mielikuva hänestä. Viranomaisten kannalta esimerkiksi verkostopalavereissa saadaan toisaalta ehkäistyä myös asiakkaiden toisinaan harjoittamaa niin sanottua ”pelaamista” ja eri tarinoiden tarjoamista.

Liite: Tapauskuvaus 3.

Usein vankilasta vapautuva tarvitsisi myös henkilökohtaisen tukihenkilön tai avustajan, joka lähtisi hänen kanssaan esimerkiksi asiointiavuksi virastoihin. Hyviä kokemuksia tällaisesta toiminnasta on saatu muun muassa Ylä-Savon alueella toimivan Jyväällä-projektin osahankkeen kautta, jossa projektityöntekijä Elisa Hänninen tapaa asiakasta jo vankeusaikana ja tukee häntä käytännön asioissa myös siviilissä. Projektityöntekijä voi olla asiakkaan pyynnöstä mukana esimerkiksi sosiaali- ja asuntotoimistossa. Projektityöntekijän omia sanoja lainatakseni: ”hän voi olla se blondi, joka kyselee ja pyytää täsmennystä vieraisiin termeihin ja lomakkeiden epäselviin kohtiin”. Tällainen tuki on tärkeää, sillä monilta vankilasta vapautuvilta puuttuu sellaisia konkreettisia tietoja ja taitoja, joita asioiminen eri virastoissa vaatii. Joskus jopa kirjoitus- tai lukutaito voi olla niin puutteellista, ettei lomakkeiden täyttämisestä tule mitään. Tällaiset pulmat aiheuttavat asiakkaassa häpeän ja nolostumisen tunteita, eikä hän useinkaan uskalla tunnustaa taitamattomuuttaan viranomaiselle, vaan jättää asiat mieluummin hoitamatta.

Projektin myötä saamieni kokemusten mukaan verkostoitumisesta ja verkostopalavereista on paljon hyötyä myös kunnan työntekijöille. Usein vankilasta vapautuvat asiakkaat voidaan kokea niin sanottu hankaliksi asiakkaiksi, jotka saapuvat vastaanotolle päihtyneenä, käyttäytyvät aggressiivisesti ja esittävät monia vaatimuksia. Yksittäiselle työntekijällä tällaisen asiakkaan ja hänen asioidensa hoitaminen yksin voi käydä raskaaksi ja herättää voimattomuutta sekä negatiivisia tunteita. Verkostoitumisen myötä asiakkaan asioiden hoitamisessa ei tarvitse olla yksin, vaan vastuuta ja päätöksentekoa voi jakaa muiden työntekijöiden kanssa. Tämä huomattiin tärkeäksi voimavaraksi myös vankilan henkilökunnan keskuudessa. Työntekijän pelokkuuden ja jännittyneisyyden vähentyessä myös asiakas rentoutuu ja rauhoittuu. Asiakkaan asioita jaksaa hoitaa paremmin hänen vaativuudestaan huolimatta, jos saa tukea useammalta työntekijältä ja muodostuu kokemus siitä, että toimitaan yhdessä. Verkostoitumisen eduista kannattaa nostaa esille sekin, että tiedonkulun ja näkemysten jakamisen myötä myös arvostus toisten ammattia ja työskentelyotetta kohtaan kasvavat synnyttäen ymmärrystä ja yhteistyön parantumista.

Yleensä aloite ja verkoston kokoaminen lähtee jonkun asiakkaan kanssa työskennelleen vankilaviranomaisen toimesta, mutta toisinaan yhteydenotto voi tulla myös kotikunnan viranomaisilta. Toivetta yhteistyön tiivistämiselle ja yhteisten palaverien järjestämiselle on välitetty projektin aikana melko paljon ja varsinkin KHL:lta tulee pyyntöjä verkostopalaverien järjestämiseksi. Yleensä toiveena on, että vanki ja vankilan työntekijät voisivat tulla kotipaikkakunnalle, mutta palavereja on

pidetty myös vankilalla. Pitkät matkat koetaan hankaliksi, mutta vanginkaan ei ole aina mahdollista päästä siviilissä järjestettävään verkostopalaveriin, mikäli hänen loma-asiansa eivät ole kunnossa tai jos hänelle ei saada vartijaa saattajaksi. Pari kertaa verkostopalaverin järjestämistä on ehdottanut myös asiakas itse, ja tällöin toivottu palaveri on pyritty tietenkin tavalla tai toisella järjestämään. Polku-projektista elämään on jäänyt lause: ”Verkostotyössä on aina kyse asiakkaan tukemisesta, vaikkakin siinä sivussa myös työntekijät saavat tukea toisistaan.”

Kaikkien kohdalla verkostotyö ei ole kuitenkaan syystä tai toisesta mahdollista, tai asiakas ei itse siihen ole halukas. Verkostotyö on esimerkiksi vaikeaa sellaisessa tilanteessa, jossa vanki on siirretty vankilaan toiselta alueelta, ja hänen kotipaikkakuntansa on kaukana. Tällöin kasvokkain tapahtuvia tapaamisia ei yleensä voida järjestää, mutta puhelin- ja videoneuvottelut ovat mahdollisia. Verkostopalaverit ovat yleensä hedelmällisiä sekä asiakkaan että viranomaisen näkökulmasta, mutta ongelmia voi tulla, mikäli:

- verkosto on vain viranomaislähtöinen, eikä asiakasta kuulla
- asiakkaan mielipiteitä ei kunnioiteta tai häntä muistutetaan liikaa menneistä
- vetäydytään liikaa salassapitovelvollisuuksien taakse, vaikka asiakkaalta yleensä saadaan suostumus hänen asioidensa käsittelemiseen
- palaverissa on liikaa ihmisiä, tai joitain tärkeitä tahoja on jäänyt pois
- tavoitteet vapautumisen jälkeen ovat asiakkaan kykyihin ja voimavaroihin nähden epärealistisiä
- asiakkaan omaisia ja heidän tilannettaan ei huomioida millään tavoin
- verkoston jäsenet eivät sitoudu hoitamaan omaa osa-alueitaan asiakkaan kuntouttamisessa tai vastuuta pakoillaan muutoin
- palaveri jää mukavaksi jutusteluksi ja asiat jäävät roikkumaan, eikä päätöksiä synny
- sovitusta asioista ei pidetä kiinni siviilissä
- tiedonkulku on puutteellista
- asenne verkostotyötä tai asiakkaan muutosmotivaatiota kohtaan on negatiivinen

2.3 VALVOTTU KOEVAPAAUS

Vapauttamissuunnitelmien ja verkostotyön lisäksi projektisosaalityöntekijä on tutustunut projektin aikana myös koevapausasioihin ja ollut mukana useamman miehen koevapausvalmisteluissa. Loppujen lopuksi koevapausasioihin liittyvät selvittelyt ovat sopineet projektisosaalityöntekijän työhön ja projektin tavoitteisiin hyvin, sillä valvotun koevapauden valmistelu sisältää paljon sekä vapauttamissuunnitelma- että verkostotyötä. Projektin aikana Sukevan vankilasta ja Iskolan avovankilaosastolta koevapautteen on päässyt kaksi vankia, jotka molemmat ovat hoitaneet koevapautensa mallikkaasti.

Koevapauden valmistelussa sosiaalityöntekijän työparina ja koevapauden koordinoijana on ollut aina vankeinhoitoesimies, joka käynnistää koevapauden suunnittelun ja pyytää sosiaalityöntekijältä apua erilaisten asioiden selvittämiseen ja järjestelemiseen. Viimeistään tässä vaiheessa aloitetaan myös vapauttamissuunnitelman laatiminen yhdessä vangin kanssa. Työskentelyyn tulee usein mukaan myös päihdetyöntekijä ja tarvittaessa muita vankilan työntekijöitä. Koevapauden valmistelun käynnistyttyä ollaan yhteydessä eri viranomaisiin sen selvittämiseksi, mitä mieltä he ovat valvotusta koevapaudesta, ja millaisena he ylipäätään näkevät asiakkaan mahdollisuudet suoriutua siitä. Tärkeitä viranomaisia tässä vaiheessa ovat muun muassa sosiaali-, asunto-, lastensuojelu-, terveydenhuolto-, työvoimahallinto- ja poliisiviranomaiset sekä tarvittaessa KHL:n työntekijä, mi-

käli asiakas vapautuisi valvontaan. Koevapauden valmisteluvaiheeseen kuuluu myös se, että lähdetään käymään sillä paikkakunnalla, jonne asiakas olisi vapautumassa, ja järjestetään siellä yhteisiä palavereja paikallisten viranomaisten kanssa.

Koevapautta suunniteltaessa asiakkaan kanssa keskustellaan usein ja hänen kanssaan selvitetään koevapauden vaatimuksia, asiakkaan potentiaalia sen suorittamiseen sekä koevapauteen mahdollisesti liittyviä riskitekijöitä. Koevapauden tavoitteena on edistää asiakkaan palaamista takaisin yhteiskuntaan sekä toteuttaa rangaistusajan suunnitelmaa. Koevapauden aikana on lisäksi täytyttävä muun muassa ilmoittautumis-, päihitteettömyys- sekä toimintavelvoitteet.

Koevapautta varten vankeinhoitoesimies tekee vankitietojärjestelmään toimeenpanosuunnitelman, ja tässä vaiheessa sosiaalityöntekijä avustaa häntä keräämällä muun muassa yhteystietoja ja varaamalla aikoja tai sopimalla yhteistyöstä siviiliviranomaisten kanssa. Toimeenpanosuunnitelman ja muun valmistelutyön jälkeen sijoittajayksikkö tekee päätöksen siitä, päästetäänkö esitetty vanki koevapauteen vai ei. Jos valvottu koevapaus katsotaan aiheelliseksi ja mahdolliseksi, voi asiakas päästä koevapauteen enintään puoli vuotta ennen ehdonalaista vapautumista

Koevapaus on monelle vangille positiivinen mahdollisuus siirtyä siviiliin vankilan tukemana, mutta myös kontrolloimana. Vangille koevapaus ja siihen pääseminen on usein myös luottamuksen osoitus ja siksi hän sitoutuu yleensä myös omasta puolestaan noudattamaan koevapauden ehtoja. Koevapauden onnistumiseen vaikuttaa vangin oma motivaatio, tietoisuus säännöistä ja sitoutuminen koevapauden ehtoihin, koevapauden edellytysten täytyminen, vankeusajan tapahtumat sekä rikoksettomuutta tukevat tekijät siviilissä. Varsinkin perheille miehen pääseminen koevapauteen edesauttaa usein perheen taloudellista, sosiaalista ja psyykkistä hyvinvointia. Monet suorittavat koevapauden jossakin päihdekuntoutuspaikassa, jolloin koevapauden mukanaan tuoma kontrolli voi edesauttaa myös sitoutumista päihdekuntoutukseen ja tätä kautta mahdollistaa päihitteettömän elämän siviilissä.

Liite: Tapauskuvaus 3.

3. ONGELMAT SIVIILISSÄ

Vankilasta vapautuminen voi olla monelle yllättävän vaikeaa. Välillä vastaanotolla on käynyt pian vapautuvia asiakkaita, jotka ovat todenneet, että he melkein mieluummin jäisivät vankilaan. Vankilassa elämä voi olla niin sanotulle tottuneelle lusijalle paljon helpompaa kuin siviilissä: päivissä on tietty rytmi, tarjolla on säännölliset ateriat, virkailijoiden vastaanotoille pääsee melko nopeasti, päihitteettömyys on helpompaa ja elämä on muutenkin paremmin hallinnassa vankilan porttien sisäpuolella. Pitkään laitospöytäkirjassa eläneelle yhteiskunnan muutokset ja pienetkin arkipäivän ongelmat voivat aiheuttaa suurta stressiä ja pelkoja. Siviiliin sopeutumisen voi nähdä riippuvan monista eri tekijöistä. Yhtenä merkittävänä tekijänä on ilman muuta vankilassa vietetyn ajan pituus. Luonnollisesti on helpompaa palata yhteiskuntaan parin kuukauden kuin useamman vuoden jälkeen. Oma ryhmänsä ovat myös elinkautisvangit, joiden vapautumisen valmistelu on aloitettava jo useampi vuosi ennen vapautumista.

Vapautuneen odotetaan ensimmäisinä siviilipäivinänsä käyvän useammassa toimistossa ja hoitavan asioitaan kuntoon saadakseen tietyt edut. Monelle tämä vaihe näyttäytyy sekavana ja liian vaativana, vaikka vankeusaikana heidän kanssaan on yritetty katsoa esimerkiksi eri paikkojen osoitteet ja kulkemisohteet. Ajat pyritään myös varaamaan hyvissä ajoissa etukäteen ennen vapautumista. Ensimmäisiin siviilipäiviin mahtuu joka tapauksessa paljon paikasta toiseen liikkumista, papereiden täyttämistä ja vastaanotoilla odottelua, mikä voi ahdistaa varsinkin niitä, joilla jo ennestään on

vaikkapa sosiaalisten tilanteiden pelkoa tai lyhytjännitteisyyttä ja ongelmia asioinnissa. Ärsyttävänä on koettu myös se, että joka paikassa kysytään samat asiat, sekä työntekijöiden yllättävät vaihtumiset ja siitä seuranneet puutteet tiedonkulussa. Pahimmassa tapauksessa ahdistus ja paine purkautuvat välinpitämättömyytenä, aggressiivisuutena tai asioiden hoitamatta jättämisenä.

Projektin aikana asiakkaat ovat tuoneet esille sen, että siviilissä heitä jännittää viranomaisten tapaminen muun muassa sen vuoksi, ettei heillä ole valmista konseptia siihen, miten kussakin tilanteessa tulisi toimia. Asiakas pelkää ”mokaavansa” virkailijan edessä tai ”menevänsä lukkoon”. Tämä on yleistä varsinkin niiden ihmisten kohdalla, jotka kärsivät sosiaalisten tilanteiden pelosta. Toisinaan työntekijät saattavat myös käyttää puheessaan termejä, joita asiakas ei ymmärrä, ja tämä lisää tilanteen hallitsemattomuuden tunnetta. Kokemus ulkoiseen olemukseen tai käyttäytymiseen aiemmin kohdistuneesta arvostelusta voi myös herättää pelkoa ja negatiivisia tunteita, vaikka työntekijä olisikin vankeusaikana vaihtunut. Usein esille tuodaan myös pelko tai epäily siitä, ettei asiasta oteta tosissaan tai häntä ei uskota, koska hän on ollut vankilassa.

Vaikeinta on todennäköisesti niillä, joilta vankilasta vapautuessa puuttuu asunto ja työ. Yleensä tällaisessa tilanteessa mennään kavereiden luo, mikä valitettavan usein edesauttaa syyllistymistä uusiin rikoksiin ja retkahtamista jälleen entisenlaiseen päihteidenkäyttöön. Vankilan säännöllisen päivärytmin ja työtoimintaan osallistumisen jälkeen toimettomat päivät on täytettävä jollakin, ja silloin tarttuminen vaikkapa alkoholipulloon on todennäköisempää. Tilanne on selvästi parempi niiden kohdalla, joita siviilissä odottaa perhe ja työ, ja joilla on asunto. On myös niitä, joilla on jo uusi tuomio odottamassa ja jotka sen vuoksi suhtautuvat vapautumiseen melko välinpitämättömästi. Kun tulevaisuuden suunnitteleminen nähdään turhaksi, voidaan ensimmäinen alkoholipullo korkata heti vankilan porttien sulkeuduttua.

Edellä mainittujen ongelmien lisäksi yleisimpiä vapautuvan vangin kokemia uhkia ja ongelmia ovat mielenterveysongelmat (hoidon jatkuminen pyritään turvaamaan yhdessä terveydenhuollon kanssa), passiivisuus, hoitamattomat velat ja velkojat, väkivallan uhka tai alttius ratkaista ongelmat väkivallalla, jengisiteet, toimettomuus ja mielekkään tekemisen puuttuminen, puutteelliset itsestä ja kodista huolehtimisen taidot, pelot, yksinäisyys sekä laitostuneisuus varsinkin pitkätuomiolaisten kohdalla. Näitä uhkatekijöitä ja ongelmia pyritään selvittämään yhdessä vangin itsensä sekä vankila- ja siviiliviranomaisten kanssa. Usein jo puhuminen auttaa, ja siviiliin lähteminen on helpompaa, kun auttajaverkosto on saatu koottua ja vapautuva tietää, keneen hän voi missäkin ongelmatilanteessa turvautua.

4. KEHITTÄMISKOHTEET TULEVAISUUDESSA

Vankilan sosiaalityön kehittämisprojektin edetessä kohti loppuaan voidaan todeta, että monet asiat ovat muuttuneet Sukevan vankilassa ennen kaikkea positiiviseen suuntaan koskien vankien rangastusajan ja vapautumisen suunnittelua. Nykyisin ko. asiat kirjataan melko tarkasti vankitietojärjestelmään, ja vankeusaikana pyritään määrätietoisesti kuntouttavaan työskentelyyn asiakkaiden kanssa. Myös asiakaslähtöisyys on lisääntynyt.

Uusien työntekijöiden ja säännöllisten viikkopalavereiden myötä yhteistyö vankilan työntekijöiden välillä on tiivistynyt ja työtä osataan jakaa. Aiemmin ehkä vallalla ollut kunkin työntekijän yksinäinen työskentely on korvautunut paljolti moniammatillisella tiimityöskentelynä, mikä todennäköisesti näkyy tulevaisuudessa parempana työssä jaksamisena ja työpaikan positiivisempänä työilmapiirinä. Projektin aikana vankilalla järjestettiin jonkin aikaa myös työnohjausta, ja toivottavasti sitä tarjotaan jatkossakin.

Vankien kuntoutumisen ja yhteiskuntaan sopeutumisen kannalta tulevaisuudessa on kiinnitettävä edelleen huomiota asuttamis-, velka-, perhe-, mielenterveys- sekä päihdeasioihin. Asuttamisen ongelmana on tällä hetkellä yhden asunnonvälittäjän monopolit, luottotietojen vaikutus asunnon saamiseen sekä asiakkaiden motivoitumattomuus tuettuun asumiseen. Velka-asiat puolestaan vaikuttavat sekä asunnon saamiseen että työllistymismotivaatioon, minkä vuoksi niitä olisi pyrittävä selvittämään mahdollisuuksien mukaan jo vankeusaikana. Viime aikoina kiinnostus velka-asioiden hoitoon Sukevan vankilassa on selvästi kasvanut, mikä näkyy myös asiakkaiden innostumisena.

Kysymys perhetyöstä ja vankien omaisten huomioimisesta on noussut Sukevan vankilassa säännöllisesti esille. Yhteydenpitoon perheenjäsenten kesken on kannustettu ja vangeilla on tietyn edellytyksin mahdollisuus valvomattomiin perhetapaamisiin. Muuten tapaamiset ovat valvottuja. Tarvetta parisuhdekursseille ja perheleireille on varmasti, ja tulevaisuudessa niitä yritetään järjestää. Myös läheisneuvonpidot voisivat olla hyvä mahdollisuus työskennellä koko perheen kanssa. Siviiliinkin tulisi viedä viestiä vankilan perhetyön mahdollisuudesta ja kartoittaa ne toimijat, jotka työskentelevät vankien omaisten kanssa. Toisaalta omaisille on annettava myös vapaus elää omaa elämäänsä ja pitää esillä myös heidän toiveensa ja etunsa, jotka toisinaan saattavat olla ristiriidassa vangin etujen kanssa. Myös henkilökunnalle tulisi korostaa omaistyön merkitystä ja perehdyttää henkilökuntaa esimerkiksi eri kulttuureihin ja niiden asettamiin haasteisiin vankilassa.

Uuden teknologian myötä vankeinhoidossa kannattaisi tulevaisuudessa ryhtyä kokeilemaan ja hyödyntämään myös videoneuvottelun mahdollisuutta esimerkiksi perheasioissa. Jos vanki ei pääse lomille tai hänelle ei myönnetä valvomattomia tapaamisia, voisi yhteys omaisiin säilyä puheluiden/kirjeiden lisäksi myös videoyhteydenpidon kautta. Samaa menetelmää voitaisiin soveltaa viranomaisneuvotteluihinkin, jolloin asiakas näkisi tulevan työntekijänsä ja voisi tutustua häneen kasvotusten jo vankeusaikana. Tosin videoneuvotteluissa tulee vastaan se käytännön ongelma, että molemmilla tahoilla tulisi olla vastaanotin, mikä ei ole kovin yleistä viranomaisien saati omaisten keskuudessa.

Päihde- ja mielenterveysasioissa Sukevan vankilassa tehdään jo paljon hyvää työtä esimerkiksi uusien kurssien ja yksilökeskustelujen muodossa. Uusien erityisohjaajien virkojen ansiosta yhä useammalla asiakkaalla on mahdollisuus saada yksilöllistä tukea ja keskustelua. Sukevan vankilaan on järjestetty kaksi päihde- ja mielenterveysosastoa, jossa päihde- ja mielenterveysongelmat voivat asua ja toimia. Vankilan päihdetyössä on tärkeää panostaa varsinkin alle 30-vuotiaisiin asiakkaisiin, jotka ovat ehkä ensimmäistä kertaa vankilassa ja joiden päihderiippuvuus ei ole kestänyt vielä kymmeniä vuosia.

Valitettavasti Sukevan vankilassa ei ole tällä hetkellä psykologia, minkä vuoksi vankien mielenterveysasioiden hoito kuuluu terveydenhuollon ohella sosiaalityöntekijöille, erityisohjaajille ja pastoreille. Jonkin aikaa Sukevalla kävi ostopalvelopsykologi kahden viikon välein, mutta hänen siirryttyään toisiin tehtäviin lakkasivat myös psykologin palvelut. Koulutetun psykologin tarve olisi kuitenkin perusteltua, sillä esimerkiksi sosiaalityöntekijällä ei monipuolisesta ammattitaidostaan huolimatta ole useinkaan pätevyyttä tai resursseja tiiviiseen terapeutiseen työhön. Toivottavasti vankilalle saadaan jossain vaiheessa oma psykologi. Projektin aikana esille on noussut monta kertaa myös vankien parissa tehtävän hengellisen työn suuri tarve. Nykyisin vankilalla vieraillee säännöllisesti vankilaevankelistoja pastorin päivittäin tekemän hengellisen työn lisäksi, ja monet vangit ovat kokeneet saaneensa tällaisen työn kautta tukea elämänhallintaansa ja päihde- ja mielenterveysongelmiensa. Pari asiakasta on joskus jopa todennut: ”Aika jolloin olin uskossa, oli elämäni parasta aikaa. Miksi piti mennä sekaantumaan uudelleen aineisiin?”

Projektin aikana huomio on kiinnittynyt myös elinkautisvankien tilanteeseen ja vapautteen valmistautumiseen. Ennen vapautumistaan ko. vangit ovat olleet vankilassa yleensä jo 12 vuotta, ja monil-

la vankeusaika on lähemmäs kaksikymmentä vuotta. Sanomattakin lienee selvää, että tällaisten asiakkaiden siviiliin sopeutuminen on työlästä ja vaatii hyvin pitkäaikaista työskentelyä. Puutteita on muun muassa arjen toimissa, sosiaalisissa taidoissa, kansalaistaidoissa sekä itsenäisessä asumisessa. Jo rahan käsittely tai asioiminen kaupassa voivat tuntua heistä mahdottomilta asioilta. Päihde- ja mielenterveysongelmat lisäävät vaikeuksia entisestään ja pelot siviilistä voivat lamauttaa tällaisen vangin lähes kokonaan. Yhtenä mahdollisuutena voisi olla sellaisen oman ryhmän perustaminen elinkautisvangeille, jossa he voisivat keskustella peloistaan, vaihtaa kokemuksia, oppia siviilissä tarvittavia taitoja ja harjoitella toimimista arjen eri tilanteissa.

5. POHDINTA: SOSIAALITYÖNTEKIJÄNÄ VANKILASSA

Sosiaalityö vankilassa poikkeaa jonkin verran sosiaalityöstä vaikkapa kunnan sosiaalitoimessa. Positiivisia eroja vankilasosiaalityön hyväksi löytyy muun muassa siinä, että aikaa yksittäisen asiakkaan asioiden hoitamiseen on enemmän, asiakkaat eivät tule vankilassa vastaanotolle päihtyneinä, työpaikkana vankila on usein turvallisempi, eikä vankilan sosiaalityöntekijän tarvitse tehdä päätöksiä esimerkiksi lastensuojelun tai toimeentulotukien suhteen. Viimeksi mainittu tekijä vaikuttaa selvästi siihen, että vastaanottotilanteet ovat rauhallisempia ja asiakkaat kokevat vankilan sosiaalityöntekijän auttajakseen, eivätkä heidän elämäänsä kontrolloivaksi viranomaiseksi.

Toisaalta haasteellisuutta työhön tuo asiakkaiden siviilissä pitkään jatkunut rikos- ja päihdekierre sekä tavoite sen katkaisemiseksi. Tietoja on oltava monelta sosiaalityön osa-alueelta, ja on tunnettava useiden eri paikkakuntien palvelutarjontaa. Pitkäjänteisen asiakasyhteistyön luomiseksi on sosiaalityöntekijän panostettava paljon asiakkaan ensimmäisiin tapaamisiin ja pyrittävä luomaan luottamuksellinen vuorovaikutussuhde. Omat rajoituksensa työhön tuovat myös vankilaorganisaation rakenteet ja esimerkiksi jo vankilan päivärytmi. Käytännössä tämän huomaa vaikkapa siinä, että monien sosiaalitoimistojen soittoaajat ovat aamulla klo 9-10, jolloin useimmat vangit ovat työtoiminnassa. Myös asuntoasioiden hoitaminen on usein vaikeaa, ja ongelmiin törmätään esimerkiksi asuntojen saatavuuteen, vuokratästeihin, asiakkaan kyseenalaiseen maineeseen, vuokrasopimuksen allekirjoittamiseen sekä asuntojen katsomiseen liittyvissä asioissa.

Työ vankilassa edellyttää monipuolisia tietoja sosiaalityön eri osa-alueilta koskien varsinkin asuttamista, toimeentuloa, velkoja, työvoimapalveluja sekä lastensuojelua. Vankilan sosiaalityöntekijällä on oltava perustiedot myös päihde- ja mielenterveystyöstä, vaikka vankilassa olisikin päihdetyöntekijä ja psykologi. Toisaalta kenelläkään tuskin on kaikkia ko. tietoja valmiina tällaista työtä aloittaessaan. Onneksi työhön pääsee nopeasti sisälle ja tiedot karttuvat arjen työssä. Sukevan vankilassa sosiaalityöntekijät pääsevät hyvin myös erilaisiin koulutuksiin ja ammattikirjallisuutta on runsaasti tarjolla.

Aluksi uusi työntekijä saattaa joutua vankilassa testattavaksi lähinnä asiakkaiden taholta ja häntä kokeillaan tarkoituksella. Asiakkaat yrittävät paljastaa työntekijän tietämättömyyden ja saada hänet rikkomaan joitain sääntöjä, mikäli hän ei ole niistä tietoinen. Tämän vuoksi uusi työntekijä on pehdytettävä tarkoin vankilan ohjeisiin ja siihen, mikä asiakastyössä on sallittua ja mikä ei. Asiakkaita kiinnostaa suuresti myös työntekijän persoona ja hänen henkilökohtainen elämänsä. Arvuutteluihin ja uteluihin on vastattava asiallisesti pitäen kuitenkin koko ajan mielessä se tosiasia, että kyseessä on asiakas- eikä ystävyysuhde. Asiakkaaseen olisi luotava luottamuksellinen suhde, mutta

hänen ajatuksensa tulisi suunnata ennen kaikkea siviiliin niin, ettei hän takerru vankilan työntekijään.

Myös vankilan sosiaalityössä asiakkaalle joudutaan tuottamaan pettymyksiä ja häneltä saatetaan joutua kieltämään joitakin asioita. Tämä synnyttää luonnollisesti asiakkaassa ärtymystä ja epäilyksen siitä, ettei työntekijä ymmärrä asiakkaansa tilannetta. Pettymys ja turhautuminen voi purkautua huutamisena, ovien paiskomisena tai pyrkimyksenä mustata työntekijän maine muiden vankien keskuudessa. Tällaisissa tilanteissa työntekijän on kyettävä pysymään rauhallisena ja ajattelemaan selkeästi. On parempi, että hermostunut asiakas voi poistua huoneesta vaikka ovia paiskoen, kuin nurkkaan ahdistettuna viskoa tavaroita tai käydä käsiksi työntekijään. Tällaisista tilanteista jotkin ovat luonnollisesti herättäneet myös pelkoa, mutta yleensä asiakas on tullut seuraavana päivänä takaisin pyytämään anteeksi. Kyseisten tilanteiden mahdollisuus huomioon ottaen vankilan sosiaalityöntekijät ja ohjaajat hyötyisivät aggressiivisen asiakkaan kohtaamista käsittelevistä koulutuksista, ja aina kun vankilaan tulee uusi työntekijä, pitäisi hänen turvallisuutensa huomioida muun muassa työhuoneen kalustuksessa.

Yleensä asiakkaat haluavat oikeasti apua ja käyttäytyvät vastaanotolla sen mukaisesti. Vaikka aggressiivisesti käyttäytyviä asiakkaita on todella vähän, tulee aina silloin tällöin vastaanotolle asiakas, joka pyrkii käyttämään väärällä tavalla hyväkseen työntekijää ja hänen haluaan auttaa. Varsinkin uudet vangit kokeilevat usein myös työntekijän avoimuutta ja pyrkivät tietoisesti tai tiedostamatta häivyttämään työntekijän ja asiakkaan väliset rajat esimerkiksi kyselemällä jatkuvasti työntekijän henkilökohtaisista asioista tai esittämällä huomautuksia hänen olemuksestaan ja ulkonäöstään. Yleensä nämä tilanteet ratkeavat keskustelemalla ja huomauttamalla kyseenalaisesta käyttäytymisestä sekä muistuttamalla työntekijän ja asiakkaan rooleista ystävällisesti, mutta myös määrätietoisesti. Tietyistä rajoituksista ja varotoimista huolimatta kohtaamiset tulisi samanaikaisesti kuitenkin pyrkiä pitämään jokaisen asiakkaan kohdalla mahdollisimman avoimina ja inhimillisinä. Kiinnostus työntekijää kohtaan voi olla myös täysin viatonta keskusteluyhteyden kaipaamista toiseen ihmiseen.

Sosiaalityöntekijältä vaaditaan vankilassa myös tilannetajua ja kykyä haastaa asiakasta vaikeidenkin asioiden käsittelyyn. Keskusteltaessa asiakkaan kanssa on vältettävä vaikeita termejä ja päätökset on voitava perustella. Asiakkaat arvostavat suoraa ja rehellistä puhetta, kunhan se ei ole syyttelevää tai leimaavaa. Sovituista asioista olisi pyrittävä pitämään kiinni, etteivät ne jäisi turhaan roikkumaan, eikä asiakasta tulisi jättää epävarmuuteen ja passiivisuuteen. Asioiden hoitamiselle olisi hyvä varata konkreettisia aikoja, eikä vain todeta, että ”katsotaan tätä joskus myöhemmin”. Asiakkaille heidän asioidensa selvittäminen on tärkeää, ja jokaisen yksilöllinen elämäntilanne huolineen ja murheineen tulisi huomioida asiallisesti.

Työntekijä voi varsinkin työn alussa jännittää asiakastapaamisia tarpeettomastikin. Jännitystä lieventää, jos voi pitää mielessään sen tosiasian, että usein myös asiakas jännittää ja jopa pelkää tapaamista. Huumorin käyttö ja rento työote vähentävät jännittämistä puolin ja toisin. Vaikka työntekijän ja asiakkaan roolien onkin säilyttävä koko yhteistyön ajan, tulisi työntekijän pyrkiä olemaan ennen kaikkea ihminen ihmiselle. Palkitsevimpia hetkiä työssä ovat olleet syvälliset ja pitkät asiakassuhteet, joissa asiakkaassa on huomannut selvää motivoitumista, toivon viriämistä ja innostumista asioista. Asiakkailta on tullut myös paljon kiitosta ja kannustusta sekä sanallisesti että erilaisen korttien ja lappusten muodossa.

Sosiaalityöntekijän on voitava ajoittain tunnustaa myös tietämättömyytensä ja nöyryyttävä kysymään asioita sekä muilta työntekijöiltä että asiakkaalta itseltään. Työntekijä ei voi esimerkiksi tietää, miltä asiakkaasta tuntuu tai millainen on se maailma, jossa hän on elänyt. Näitä asioita on uskallettava kysyä ja muistettava myös kuunnella, sillä useimmiten asiakkaat kertovat asioistaan hyvinkin

avoimesti, jos he kokevat, että heidän asioistaan ollaan oikeasti kiinnostuneita. Projektin toteutumisesta ja projektisosiaalityöntekijän tietojen karttumisesta kiitoksen ansaitsevat muiden työntekijöiden ohella myös asiakkaat, jotka ovat innokkaasti perehdyttäneet projektisosiaalityöntekijän vankilakulttuuriin.

Työ vankien kanssa on ennen kaikkea mielenkiintoista ja palkitsevaa, mutta usein myös raskasta. Raskainta on ehkä nähdä jo kerran ”vapauttamiensa” asiakkaiden palaavan vankilaan ja aloittaa heidän kanssaan samojen asioiden läpikäyminen uudestaan ja uudestaan. Pettymyksistä huolimatta jokaisessa tapaamisessa ja jokaisen asiakkaan kohdalla sosiaalityöntekijän tulisi kuitenkin yrittää parhaansa ja uskoa muutoksen mahdollisuuteen: ”Jos ei tällä, niin ehkä ensi kerralla.” Palkitsevaa työssä on huomata, että on voinut auttaa jotakuta edes jossakin pikkuasiassa, sillä usein pysyvät muutokset ovat saaneet alkunsa jostakin merkittävästä kohtaamisesta tai yksittäisten pienten asioiden järjestymisestä.

Tämän raportin lopuksi projektisosiaalityöntekijä haluaa kiittää kaikkia yhteistyökumppaneitaan ja esimiehiään tuesta ja kannustuksesta. Kokemukset työskentelystä vapautuvien vankien kanssa ovat olleet positiivisia ja antoisia. Toivottavasti projektin päätyttyä vankien kanssa toimivien mieliin jää elämään D. Elkindin kirjoittama tarina, joka on ollut innoittamassa projektisosiaalityöntekijää hänen työhuoneensa seinällä ensimmäisistä työpäivistäni lähtien. Se valakoon toivoa, uskoa ja rakkautta vankien parissa tehtävään työhön:

” Aamunkoitteessa merenrannalla mies näki pikkupojan, joka heitteli rannalle ajautuneita meritähtiä hiekalta takaisin mereen.

Poika selitti, että kuiville jääneet meritähdet kuolisivat, jos ne jäisivät virumaan aurinkoon.

’Mutta rantaahan on kilometreittäin ja meritähtiä rannalla sadoittain’, sanoi mies.

’Ei sinun vaivannäöstäsi ole mitään hyötyä.’

Poika katsoi kädessään olevaa meritähteä ja nakkasi sen mereen.

’On tälle meritähdelle!’, hän sanoi.”

Kiittäen:

Anne-Maarit Antikainen
projektisosiaalityöntekijä
Krits/Sukevan vankila
1.9.07-31.12.08

LIITTEET

Tapauskuvaus 1*:

Onnistunut koevapaus

Herra X. oli saanut yli vuoden tuomion huumausainerikoksesta. Hyvän käytöksen yms. vuoksi hän oli kuitenkin päässyt avolaitokseen ja otti siellä yhteyttä projektisosaalityöntekijään. X kertoili perhetilanteestaan ja vaimonsa vakavasta sairaudesta. Miehen ollessa vankilassa ja vaimon terveydentilan huonontuessa perheen yritystoiminta oli lakannut ja toimeentulo vaikeutunut. X kyseli nyt mahdollisuudestaan päästä perusajankohtaa aikaisemmin siviiliin pitämään huolta perheestään ja sen toimeentulosta.

Keskustelimme asiasta avolaitoksen vankeinhoitoesimiehen kanssa ja totesimme, että X voisi täyttää valvotun koevapauden ehdot, ja perusteetkin sille olisivat hyvät. Saatuaamme myönteisen kannan myös sijoittajyksiköltä selvittelyt päätettiin aloittaa. Projektisosaalityöntekijän tehtävänä oli keskustella asiakkaan kanssa ja aloittaa samalla hänen vapauttamissuunnitelmansa valmistelu. Alusta asti asiakas oli motivoitunut ja yhteistyökykyinen, minkä ansiosta vapautumisen valmistelu sujui hyvässä yhteisymmärryksessä.

Herra X:n ja hänen perheensä asuntona oli omakotitalo, minkä vuoksi asuntoasioiden suhteen ei tarvinnut tehdä mitään. Toimeentulonsa perhe sai yritystoiminnasta sekä osa-aikaeläkkeestä, joten toimeentulo siviilissä oli turvattu. Koevapauden toimintavelvoite täyttyi myös helposti perheen yritystoiminnan ansiosta. Vaimon lisäksi herra X:n perheeseen kuului kaksi teini-ikäistä tytärtä. Lastensuojeliasiakkuuteen ei ollut tarvetta. Perheenjäsenten keskinäiset välit olivat hyvät ja kaikki toivoivat koevapauden onnistumista.

Koevapauden myöntämistä edesauttavana tekijänä oli myös melko harvinainen tilanne päihteidenkäytön suhteen. Herra X ei nimittäin käyttänyt itse mitään päihteitä, vaikka olikin saanut tuomion huumausainerikoksesta. Itse hän totesi, että jättää nyt viimeisetkin saunakaljat pois, koska on saanut oppia kantapään kautta, mitä päihteidenkäyttö voi saada aikaan. Herra X kaipasi sen sijaan psyykkistä tukea ja keskusteluja, joissa hän kävi läpi menneitä tapahtumia, ja esille nousi usein hänen tunteidensa syvä katumus rikokseen syyllistymisestään ja vankeusajan vaikutuksesta perheeseen.

Vapauttamissuunnitelman valmistelun yhteydessä projektisosaalityöntekijä otti yhteyttä myös Jyväskylällä-projektin osahankkeen projektityöntekijään, sillä herra X voisi hyötyä projektityöntekijän avusta. Herra X itse totesi, että on valmis ottamaan vastaan kaiken tarjotun avun, ja pian hän jo tapasikin Jyväskylällä-projektityöntekijän. Yhteistyö lähti sujumaan hyvin, ja tapaamisia oli useita jo vankeusaikana. Todettiin, että Jyväskylällä-projektityöntekijästä olisi paljon hyötyä myös perheen ja varsinkin vaimon tukemisessa.

Suunnitelmat etenivät ja koevapaus näytti kaikista osapuolista hyvältä ratkaisulta herra X:n tilanteeseen. Näin ollen myös sijoittajyksiköltä tuli myönteinen päätös ja koevapaus toteutui. Herra X oli ratkaisusta hyvin onnellinen ja kiitteli moneen kertaan työntekijältä saamastaan avusta. Herra X siirtyi siis siviiliin ja noudatti koevapauden velvoitteita moitteettomasti. Koevapauden aikana tehtiin säännöllisesti tarkistussoittoja, ja Jyväskylällä-projektin työntekijä tapasi asiakasta ja hänen perhettään usein. Herra X totesi jälkepäin, että hän ei ollut kokenut velvoitteita ollenkaan rasittavina, ja Jyväskylällä-projektin työntekijän tuesta hän oli erittäin iloinen.

Herra X:n koevapautta kesti neljä kuukautta. Koevapauden päätyttyä herra X tuli eräänä päivänä projektisosiaalityöntekijää vastaan ja heilutti kättään tuntemisen merkiksi jo kaukaa. Pysähdyimme hetkeksi juttelemaan, ja hän kertoi kuulumisiaan. Koevapaus oli mahdollistanut muun muassa perheen elinkeinon turvaamisen ja osallistumisen lasten elämään. Välillä herra X oli tosin ollut jopa uupumisen partaalla työnsä suhteen, koska oli pelännyt, että jollei hän tee koko ajan työtä, koevapaus peruttaisiin. Jyväällä-projektin työntekijä oli kuitenkin keskustellut asiasta X:n kanssa ja vankeinhoitoesimieskin oli vakuuttanut hänelle, että koevapauden aikana myös lepääminen on sallittua. Erotessa herra X vielä kiitteli työntekijöitä moneen kertaan ja lähti kasvot loistaen hoitamaan asioita perheensä kanssa.

Tapauskuvaus 2:

Asunnonsaamisvaikeuksia

Parikymmenvuotias nuori asiakas halusi muuttaa vapauduttuaan A-kunnasta B-kuntaan irrottautukseen päihteitä käyttävästä ja rikoksiin yllyttävästä kaveripiiristään. Laitoimme yhdessä asiaankuuluvat asuntohakemukset B-kuntaan ja varmistimme tämänhetkisestä kotikunta A:sta, että sosiaalitoimi on valmis tukemaan vuokratokuiden maksamisessa. A-kunnan sosiaalitoimi suostui ja näki paikkakunnan vaihdoksen hyvänä asiana nuoren miehen tulevaisuuden kannalta.

Aikaa kului, ja B-kunnasta ei ilmoitettu mitään asunnonhakutilanteesta. Asiakas soitti kunnan asuntotoimeen ja sai kuulla, ettei pieniä asuntoja ollut nyt vapaana ja että ulosoton tiedot aiheuttavat sen, ettei nuorukaiselle välttämättä haluttaisi antaa asuntoa. Muutenkin suhtautuminen asuntovirastossa oli torjuvaa ja alentuvaa. Nuorimies yritti tuoda esille eri näkökohtia omasta elämästään, mutta viimein hän alkoi hermostua ja masentua saamistaan vastauksista.

Projektisosiaaliohjentekijä otti asian tiimoilta yhteyttä Kriminaalihuollon tukisäätiön kriminaaliasiamieheen ja asiamiessosiaaliohjentekijään, jotka selvittivät, etteivät ulosoton tiedot saisi olla esteenä asunnon saamiselle varsinkin, kun nuorukainen ei ole koskaan asunut B-kunnassa, eikä siellä näin ollen ole esimerkiksi vuokratokurestejä. Projektisosiaaliohjentekijä soitti myös B-kunnan asuntotoimeen, ja sieltä kerrottiin nyt lisätietona, että asuntotoimella oli ollut yhteinen palaveri kunnan sosiaalitoimen kanssa ja sieltä oli toivottu, ettei kunnan asuntoja annettaisi ulkopaikkakuntalaisille. Olisiko tässä ollut taka-ajatuksena myös se, ettei kunta halua asukkaakseen vankilasta vapautuvaa miestä, josta tulisi vapauduttuaan myös B-kunnan sosiaalitoimen asiakas? Pyysimme kirjallisen päätöksen perusteluineen asiakkaan hakemuksen käsittelystä ja saimme pian postitse päätöksen, jossa oli vain yhdellä lauseella todettu, ettei kunnassa ole nyt sopivia asuntoja. Myös projektisosiaaliohjentekijään ja hänen yhteydenottoihinsa suhtauduttiin B-kunnassa negatiivisesti ja yhteistyöhaluttomasti.

Asiamiessosiaaliohjentekijäkin oli ollut samaan aikaan yhteydessä ko. kunnan asuntotoimeen, ja hänen yhteydenottonsa seurauksena siellä päätettiin ottaa nuorukaisen asuttaminen uudelleen harkintaan. Ennen vapautumistaan nuorukainen ei kuitenkaan asuntoa saanut, vaan vapautui asunnottomana. Onneksi hän pääsi asumaan vähäksi aikaa äitinsä luo ja motivoitui hoitamaan asiansa kuntoon kotipaikkakunnallaan. Viimeisen kerran tavatessamme hän suunnitteli muuttavansa kirjansa kunta B:hen ja menevänsä asumaan aluksi B:ssä asuvan kaverinsa luokse. Nyt hän olisi kunnan asunnoton asukas eli siis asunnonhakijoiden kärkipäässä. Olisihan tuo nyt kumma, jos ei asuntoa irtoaisi!

Tapauskuvaus 3:

Verkostopalaveri

Herra Z oli saanut useamman vuoden vankilatuomion väkivaltarikoksesta. Hänellä oli myös paha päihderiippuvuus lähinnä opiaatteihin. Vankeusaikana hermot olivat usein tiukalla varsinkin silloin, kun tiettyä lääkitystä ajettiin alas. Herra Z osallistui kuitenkin vankilan kurssitoimintaan, eikä hänellä ollut juurikaan ongelmia vankilan henkilökunnan kanssa.

Vapautumisen valmistelu aloitettiin noin puoli vuotta ennen vapautumispäivämäärää. Suurena huolenaiheena oli asunnon saaminen, sillä herra Z oli pikkukylästä, jossa oli vain yksi asunnonvälittäjä. Ongelmana oli myös herra Z:n maine, joka vaikeutti asunnon saamista yksityisiltäkin asunnon vuokraajilta.

Työkokemusta herra Z:llä ei juurikaan ollut, vaikkakin hän sanoi olevansa kiinnostunut puutöistä. Opintoja oli tullut suoritettua vain vähän ja ne olivat peruskoulua lukuun ottamatta jääneet kesken. Vankilassa hän oli tutustunut ATK:hon ja puutöihin. Toimeentulona tulisi olemaan työttömyyspäiväraha ja aluksi toimeentulotuki. Velkojakin ulosotossa oli melkoisesti.

Asiakkaalla oli hyvät välit äitiinsä sekä iso- ja pikkuveljeensä, jotka asuivat lähellä herra Z:n kotikuntaa. Herra Z:llä oli aiemmin ollut myös parisuhde, josta oli syntynyt poika. Pariskunta oli kuitenkin eronnut jo ennen Z:n vankilaan joutumista. Välit entiseen puolisoon olivat herra Z:n mukaan asialliset, ja siviilissä herra Z oli saanut tavata lastaan kaksi kertaa viikossa. Lapsen vuoksi Z halusi palata nimenomaan entiselle kotipaikkakunnalleen, vaikka asunnon saaminen ja uuden elämän aloittaminen olisikin ollut ehkä helpompaa jollain toisella paikkakunnalla. Vankeusaikana Z ei ollut tavannut lastaan, ja muutenkin yhteydenpito oli ollut vähäistä, vaikkakin isä oli saanut lapsensa kuulumisia entiseltä puolisoiltaan ja omalta äidiltään. Entisestä kaveripiiristään hän aikoi irrottautua kokonaan.

Päihteistä herra Z oli käyttänyt sekä alkoholia että huumausaineita. Käytössä oli ollut kannabista, amfetamiinia sekä opiaatteja ja erilaisia rauhoittavia lääkkeitä, jotka tuntuivat olevan suurin ongelma. Päihteidenkäyttö oli loppunut parisuhteen ja lapsen syntymän myötä, mutta alkanut jälleen parisuhteen päätyttyä. Herra Z itse uskoi pystyvänsä elämään siviilissä ilman päihteitä, mutta oli samaan aikaan huolissaan ennen kaikkea siitä, saisiko hän siviilissä jälleen vankilassa alasajetun lääkityksensä. Lääkitystä hän sanoi tarvitsevänsä pelkoihin ja paniikkihäiriöön.

Siviilin lähestyessä asiakas muuttui levottomaksi ja murehti paljon asioiden hoitumista kotikunnassa. Hän tunnusti kärsivänsä sosiaalisten tilanteiden pelosta ja yksinäisyydestä. Muutenkin Z:stä alkoi tulla vetäytyvä ja välillä esille tuli myös hermostuneisuutta. Kauan odotettu vapautumispäivä alkoi muodostua uhaksi ja jatkuvaksi pelon aiheeksi. Asioiminen siviilissä jännitti, ja herra Z pelkäsi joutuvansa ongelmiin asuinpaikkakuntansa viranomaisien kanssa. Stressi alkoi näkyä muun muassa siinä, että eräänä päivänä herra Z tunnusti, että välillä hän haluaisi hajottaa paikkoja ja tehdä jotain itselleen tai muille lievittääkseen paineita.

Herra Z alkoi tavata siviilin lähestyessä psykologia ja jutteli asioistaan sekä projektisosaalityöntekijän että päihdetyöntekijän kanssa. Vankilalle suunniteltiin myös verkostopalaveri, jotta Z:n viranomaispelkoa voitaisiin lieventää ja eri toimijat saisivat jokainen kokonaiskuvan vapautuvan vangin tilanteesta. Herra Z suostui tähän, ja paikalle kutsuttiin kotikunnasta sosaalityöntekijä, kuntouttavan työtoiminnan ohjaaja, mielenterveyshoitaja, diakoni sekä kriminaalihuollon valvoja.

Palaveri onnistui hyvin ja kotikunnan, työntekijöiden lisäksi siihen osallistui projektisosaalityöntekijän lisäksi vankilan sairaanhoitaja. Kunnan sosiaalityöntekijä alkoi selvittää vankilan projektisosaalityöntekijän kanssa asuntoasiaa, ja terveydenhuollon henkilökunta sopi asiakkaan läsnäollessa tietojen luovutuksesta ja lääkityksen jatkamisesta siviilissä. Herra Z kiinnostui kuntouttavan työtoiminnan puupuolesta, ja hänelle varattiin sinne tutustumisaika. Diakoni lupasi toimia Z:n tukihenkilönä ja toimia hänen apunaan käytännön asioissa sekä tukea vapautunutta psyykkisesti. Myös valvojan herra Z:n välit olivat hyvät.

Verkostopalaverissa herra Z merkitsi innokkaasti asioita muistiin ja vaikutti muutenkin valoisalta. Palaverin jälkeen hän osastolle saateltaessa totesi, että palaveri oli ollut erittäin hyvä asia. Hän oli kokenut, että kohtelu oli asiallista ja häntä pyrittiin oikeasti auttamaan. Eri virastoihin meneminenkin olisi nyt helpompaa, kun hän tiesi, minkä näköinen ja millainen työntekijä siellä olisi vastassa. Vapauduttuaan hän ei jäisi asioineen yksin.

Myös viranomaiset pitivät palaveria onnistuneena ja totesivat, että yhteistyö asiakkaan kanssa olisi nyt varmasti helpompaa. Jotkin ennakoasenteetkin olivat muuttuneet positiivisemmaksi. Työntekijät olivat joutuneet uhraamaan kokonaisen työpäivän saapuakseen vankilalle, mutta heidän mielestään tällainen työskentely ja ajan uhraaminen siihen oli kannattavaa. Palaverin alkuun osallistui myös vankilamme apulaisjohtaja, joka hänkin koki verkostopalaverin perusteltuna työmuotona pitkäaikaisvankien vapautumista valmisteltaessa.

Herra Z vapautui sovittuna ajankohtana. Valitettavasti hän ei saanut asuntoa eri viranomaisten yrityksistä huolimatta, mutta hän pääsi asumaan väliaikaisesti äitinsä luo. Verkostopalaverin myötä stressi siviiliin lähdöstä oli vähentynyt, ja asiakas suhtautui tulevaisuuteensa positiivisesti. Hän halusi aloittaa kuntouttavan työtoiminnan ja varasi myös ajan velkaneuvojalle velkatilanteensa selvittämiseksi. Lapsen tapaamisasiat hoituisivat verkostopalaverissa tutuksi tulleen sosiaalityöntekijän kanssa.

Pitkäaikaisen vapautumistyöskentelyn ja tehokkaan verkostoitumisen ansiosta asiakas sai ympärilleen viranomaisista tukijoukon, joka oli selvillä hänen tilanteestaan ja joka oli valmis tukemaan häntä siviilissä. Loppu on kuitenkin ollut kiinni hänestä itsestään. Vapautumisen jälkeen projektisosaalityöntekijä ei ole kuullut hänestä mitään, mutta vankilaan hän ei ole ainakaan palannut.

*Kaikki tapauskuvaukset on muutettu niin, ettei henkilön tunnistaminen ole mahdollista.

KRIMINAALIHUOLLON TUKISÄÄTIÖN JULKAISUJA

Lilja Uusitalo (toim.)

Vankilat, päihitteet ja haittojen vähentäminen, tilannekatsaus

(Monistelta 1/2005)

ISBN 952-99621-0-X (sid.)

ISBN 952-99621-1-8 (pdf)

Kyösti Suonoja

Kriminaalislämiesprojektin loppuraportti ja arviointi

(Raportteja 1/2006)

ISBN 952-99621-2-6 (nid.)

ISBN 952-99621-3-4 (pdf)

Jarno Ruotsalainen

Kuntouttava vankityö, selvitys työhönkuntouttamisen

roolista vankienhoidossa

(Raportteja 2/2006)

ISBN 952-99621-4-2 (nid.)

ISBN 952-99621-5-0 (pdf)

Jarno Ruotsalainen

Kuva-kansio: Projekti 2004-2006 ja toimintamalli

(Raportteja 3/2006: Asiakirjakooste)

Tarja Sassi, Petra Huhtimo

”Kun perhe lusi”

Opas vapaudessa rikostaustaisten henkilöiden ja heidän

perheidensä kanssa toimiville

(Oppailta ja esitteitä 1/2006)

ISBN 952-99621-6-9 (sid.)

ISBN 952-99621-7-7 (pdf)

Tuulja Tervo

Kriminaalihuollon kentässä toimivien yhteisöjen viestintä

(Monistelta 1/2007)

Riitta Granfelt

Tuettua polkua vapauteen

Selvitys Kriminaalihuollon tukisäätiön asumispalveluista

ammattillisen tuen näkökulmasta

(Raportteja 1/2007)

ISBN 978-952-99621-8-1 (nid.)

ISBN 978-952-99621-9-8 (pdf)

Anne-Maarit Antikainen

Sosiaalityön kehittäminen suljetussa vankilassa:

kokemuksia Sukeva-projektista

(Raportteja 1/2008)

ISBN 978-952-67170-0-5 (nid.)

ISBN 978-952-67170-1-2 (pdf)

Kaikki julkaisut myös pdf-tiedostoina Kritsin internet-sivuilla.

ISBN 978-952-67170-0-5 (nid.)

ISBN 978-952-67170-1-2 (pdf)

KRIMINAALIHUOLLON TUKISÄÄTIÖ
Kinaporinkatu 2 E 39
puhelin (09) 7743 610
faksi (09) 7743 6121
www.krits.fi